

Natuurbouw in de Koepelduinen

Jelle van Dijk

In het begin van deze eeuw bestond de activiteit van natuurbeschermingsorganisaties vooral uit het aankopen van stukken grond. Meestal werden deze gebieden vervolgens van een afrastering voorzien om daarna de "natuurlijke processen" een kans te geven. Al spoedig bleek dat door die natuurlijke processen het natuurgebied grondig van aanzien veranderde! Een heideveld ging langzaam over in een gemengd bos van dennen en berken, een zandverstuiving schrompelde ineen tot een grote zandbak voor recreanten en militairen, een rietmoeras veranderde binnen twintig jaar in een elzenbroekbos. Maar daarvoor waren indertijd die stukken grond niet aangekocht. De natuurbeschermingsorganisaties moesten dan ook al spoedig met man en macht aan het werk om door intensieve beheersmaatregelen hun gebieden in de toestand te houden die bij aankoop bepalend was geweest. Daarmee werd wel een bepaalde fase van het ontwikkelingsproces als het ware "bevoren". Wat moet men tegenwoordig niet een moeite doen om de heidevelden in stand te houden of om een stuifzand werkelijk te laten stuiven!

De laatste tien jaar is men anders over natuurbescherming gaan denken. Gestimuleerd door de verrassende ontwikkelingen in de Oostvaardersplassen zijn allerlei plannen ontworpen om meer grootschalige projecten te starten waarin de natuur werkelijk meer kansen krijgt en niet wordt vastgepind op een bepaalde fase in de ontwikkeling. Voor deze projecten mag best met zware machines een start worden gemaakt. Ook het inzetten van grote grazers om een gedifferentieerde vegetatie te bevorderen, past in deze plannen. De bekendste voorbeelden van grootschalige natuurbouwprojecten zijn het plan Ooievaar en het plan Goudplevier. Bij het plan Ooievaar zal men bij Nijmegen de zomerakden van de Waal doorsteken waardoor de uiterwaarden regelmatig onder zullen lopen. Door het stopzetten van de beweiding zullen hierdoor zogenaamde ooybossen ontstaan. Op kleinere schaal is men bij Rhenen reeds met een dergelijk project begonnen (Blauwe Kamer). Bij het plan Goudplevier wil men door aankoop van landbouwgronden kleine snippers van Natuurmonumenten verenigen tot een groot heidereservaat waar heel misschien later nog eens een Goudplevier zal gaan broeden. Hiervoor zullen boerderijen moeten verdwijnen en zal de zwarte grond met bulldozers verwijderd moeten

worden! Bij natuurbouw wil men dus met behulp van nogal rigoureuze maatregelen bepaalde ontwikkelingsprocessen op gang brengen.

In de Koepelduinen is Staatsbosbeheer aan een kleinschalig natuurbouwproject begonnen. Achter ESTEC heeft men in december 1991 met bulldozers de Guitedel uitgegraven. Het is de bedoeling dat deze vallei zich zal ontwikkelen tot een vochtige duinvallei met een rijke flora zoals wij die ook uit de duinvalleien van Voorne kennen.

De Guitedel en omliggende delletjes werden tot in de jaren zestig nog gebruikt door een Katwijkse kweker. Er werden vooral aardappelen en groenten gekweekt. Vroeger werden deze activiteiten op grote schaal bij alle kustdorpen uitgevoerd. De vele rechthoekige duinpannetjes met vlakke bodem ten noorden en ten zuiden van de zeedorpen herinneren ons nog steeds aan deze periode. Bij Noordwijk zijn deze pannen nog goed zichtbaar op de trimbaan en bij Katwijk is dit patroon nog heel goed in de Vriezeweï te zien.

De duinakkertjes werden aangelegd op de laagstgelegen plaatsen. De struikbegroeiing werd verwijderd en de bodem werd geëgaliseerd. Om verstuing tegen te gaan koos men in grote valleien toch voor kleine veldjes die dan omgeven werden door een aarden wal beplant met struiken. De Guitedel is voor de vergraving tot aardappelveld hoogstwaarschijnlijk geen vallei geweest met een geheel vlakke bodem. Zulke valleien ontstaan namelijk alleen op plaatsen waar in het verleden een duinpan over een behoorlijke oppervlakte is uitgestoven tot op het grondwater. Mooie voorbeelden hiervan zijn de "plakken" in de duinen van Terschelling. Waarschijnlijker is dat de Guitedel een gewone diepe vallei is geweest die door de Katwijkers verder is uitgegraven om een grotere vlakke akker te verkrijgen. Bij de werkzaamheden van december 1991 heeft men na verwijdering van de duindoornbegroeiing ongeveer een halve meter grond verwijderd. Dit is gebeurd over de gehele oppervlakte van de vallei. Het overtollige zand is niet afgevoerd, maar is verwerkt in een nieuw duintje aan de rand van de vallei. Het resultaat was een vallei met een geheel vlakke en kale zandbodem. Daalt men af in de vallei dan valt onmiddellijk op dat niet alle zwarte grond verwijderd is. De wellicht eeuwenlange bemesting heeft blijkbaar voor een behoorlijk dikke laag teelaarde gezorgd. Verder was in februari al te zien

Zilte greppelrus

dat bepaalde planten beslist dieper wortelen dan een halve meter en het geweld van de bulldozer hadden overleefd. De eerste neusjes van Akkerdistel en Riet kwamen reeds boven!

Een kale plek van zo'n halve hectare in een duingebied is natuurlijk bijzonder boeiend om juist daar de ontwikkeling van de vegetatie te volgen. Het eerste jaar is natuurlijk al heel spannend. Zitten er nog zaden in de oude lagen die nu aan de oppervlakte liggen? Welke kruiden nemen als eersten bezit van dit maagdelijke terrein?

Bij de eerste bezoeken in april en mei, het gebied ligt in het gebied dat jaarlijks op broedvogels wordt onderzocht, viel de massale bloei van Rood guichelheil op. Was het zaad waaruit deze plantjes ontkiemd waren, direct na het uitgraven de vallei ingewaaid of waren dit de nakomelingen van het akkeronkruid dat hier tientallen jaren geleden woekerde? Het laatste leek mij toen nog vrijwel onmogelijk. Dat deze mogelijkheid beslist niet denkbeeldig is, bleek in juli toen er Peen en Tuinpeterselie opschoten! Daarbij viel op dat de peterselie hier en daar zelfs nog in rijtjes stond. Vermoedelijk zijn deze plantjes ontstaan door het uitgroeien van wortelrestanten die nog in de bodem zaten. Van het inwaaien van zaad in het vroege voorjaar zal hierbij beslist geen sprake zijn geweest. Een andere vondst die vermoedelijk met het gebruik als akker in het verleden te maken heeft, is de Akkermunt. Deze soort kwam nog niet op de Noordwijkse floralijst voor.

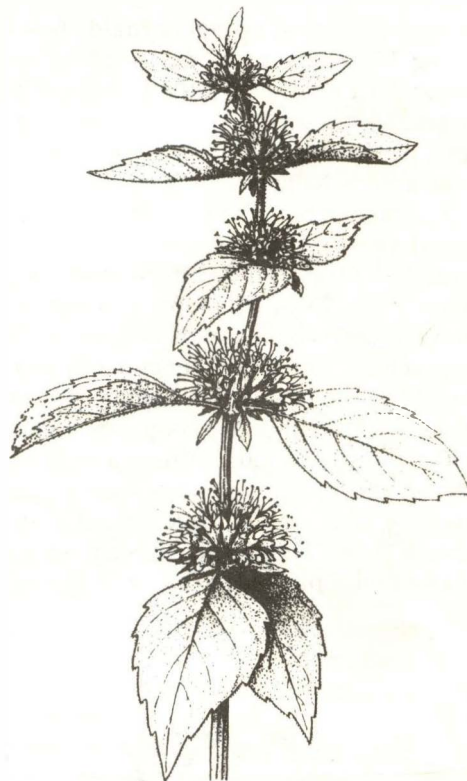
Op 6 juli en 8 augustus werd getracht een volledige lijst op te stellen. Dat deze lijst zeker niet volledig is, komt niet alleen door de onoplettendheid van de waarnemer, maar vooral doordat veel kiemplantjes nog niet op naam waren te brengen. De gecombineerde lijst van die twee dagen volgt hieronder.

Kruipwilg - Grauwe wilg - Grote brandnetel - Zwaluw-tong - Veenwortel - Ridderzuring - Perzikkruid - Rode ganzevoet - Melganzevoet - Vogelmuur - Gewone hoornbloem - Avondkoekoeksbloem - Blaartrekkende boterbloem - Kleine klaproos - Hongaarse raket - Slanke waterkers - Grote zandkool - Koolzaad - Herik - Dauwbraam - Witte klaver - Harig wilgenroosje - Peen - Tuinpeterselie - Rood guichelheil - Duindoorn - Kleefkruid - Veldhondstong - Stinkende ballote - Gewone hennepnetel - Akkermunt - Bitterzoet - Zwarte nachtschade - Blauwe waterereprijs - Jacobskruiskruid - Klein kruiskruid - Middelste klit - Bijvoet - Gekroesde melkdistel - Akkerdistel - Lisdodde spec. - Zomprus - Zilte greppelrus - Greppelrus - Zandzegge - Engels raai-gras - Fioringras - Straatgras - Riet - Smal fakkelgras - Hanepoot - Groene naalbaar.

In de bovenstaande lijst zijn natuurlijk veel soorten van braakliggend land te ontdekken. Veel leuker is de aanwezigheid van soorten die op vocht zijn gesteld. In het vroege voorjaar is er flink wat water gevallen waardoor voor korte tijd grote plassen zichtbaar waren. Helaas werd deze periode gevolgd door maanden met opval-

lende droogte, waardoor de oppervlakte spoedig uitdroogde. Toch heeft de natte periode het mogelijk gemaakt dat soorten als Slanke waterkers en Blauwe waterereprijs tot volledige ontwikkeling konden komen. De kleine lisdoddeplanten hadden duidelijk meer water nodig en wisten slechts een hoogte van enkele centimeters te bereiken.

Gelet op de ontwikkeling van de vegetatie in dit eerste jaar zal de Guitedel zich niet spoedig tot een vallei met de typische flora van een vochtige duinvallei ontwikkelen. Vermoedelijk heeft Staatsbosbeheer gehoopt dat de wind de vallei verder zou uitblazen tot op het grondwater. Door het niet volledig verwijderen van de oude teelaarde is de bodem enigszins verslempd waardoor regenwater ondiepe plasjes kan vormen. Door de aanwezigheid van wortelrestanten van distels en Riet is nu al te zien dat de vallei vanuit de kanten snel voor een deel met vooral deze soorten zal dichtgroeien. Dat kan toch niet de bedoeling van deze onderneming zijn geweest. Wellicht kunnen in het komende winterseizoen nog wat kleinschalige activiteiten plaatsvinden waardoor misschien toch een beter resultaat verkregen zal worden. Hierbij kan gedacht worden aan het verwijderen van zwarte grond en aan het aanbrengen van enig reliëf in de dalbodem. Nu reeds wordt dit volkomen vlakke veldje door bewoners van de wijk Rijnsoever gebruikt als voetbalveld!

Akkermunt